

Rijn-Schelde-Verolme bankroet

Einde industriepolitiek

Ook in vrije-markteconomieën is er, ondanks het leidend principe van de staatsonthouding, vaak sprake van stevige overheids-interventies. Met industriepolitiek worden de interventies bedoeld om industriële bedrijvigheid en ontwikkeling te ondersteunen. De periode die in Nederland wordt geduid als de periode van de industriepolitiek, heeft betrekking op de periode van na de Tweede Wereldoorlog tot het failliet van RSV – scheepsbouwbedrijf Rijn-Schelde-Verolme – in 1983. In die tijd verschijnen de zogeheten industrialisatienota's, waarvan de eerste in 1949 uit kwam onder verantwoordelijkheid van de toenmalige minister van Economische Zaken, Jan van den Brink.

Industriepolitiek is een voortdurend wikken en wegen tussen actief en reactief beleid als sectoren of individuele ondernemingen in moeilijkheden raken. Aanvankelijk werden de problemen beschouwd als bijverschijnselen van de noodzakelijke veranderingen in de industrie en was de directe overheids-bemoeienis beperkt. Maar gaandeweg werd het steunbeleid van de overheid steeds omvangrijker.

Spraakmakend waren de steunoperaties aan de bouwbedrijven Ogem en Nederhorst, het voedingsmiddelenconcern Koninklijke Scholten Honig en RSV. VNO en NCW hebben altijd grote bezwaren gehad tegen individuele steunverlening, met als belangrijkste argument dat subsidies tot concurrentievervalsing leiden. Met het kunstmatig in leven houden van zwakke ondernemingen, zouden de sterkere op den duur verdwijnen – *bad business drives out good business*, zei Chris van Veen, voorzitter van VNO in de periode 1974-1984, hier ooit over.

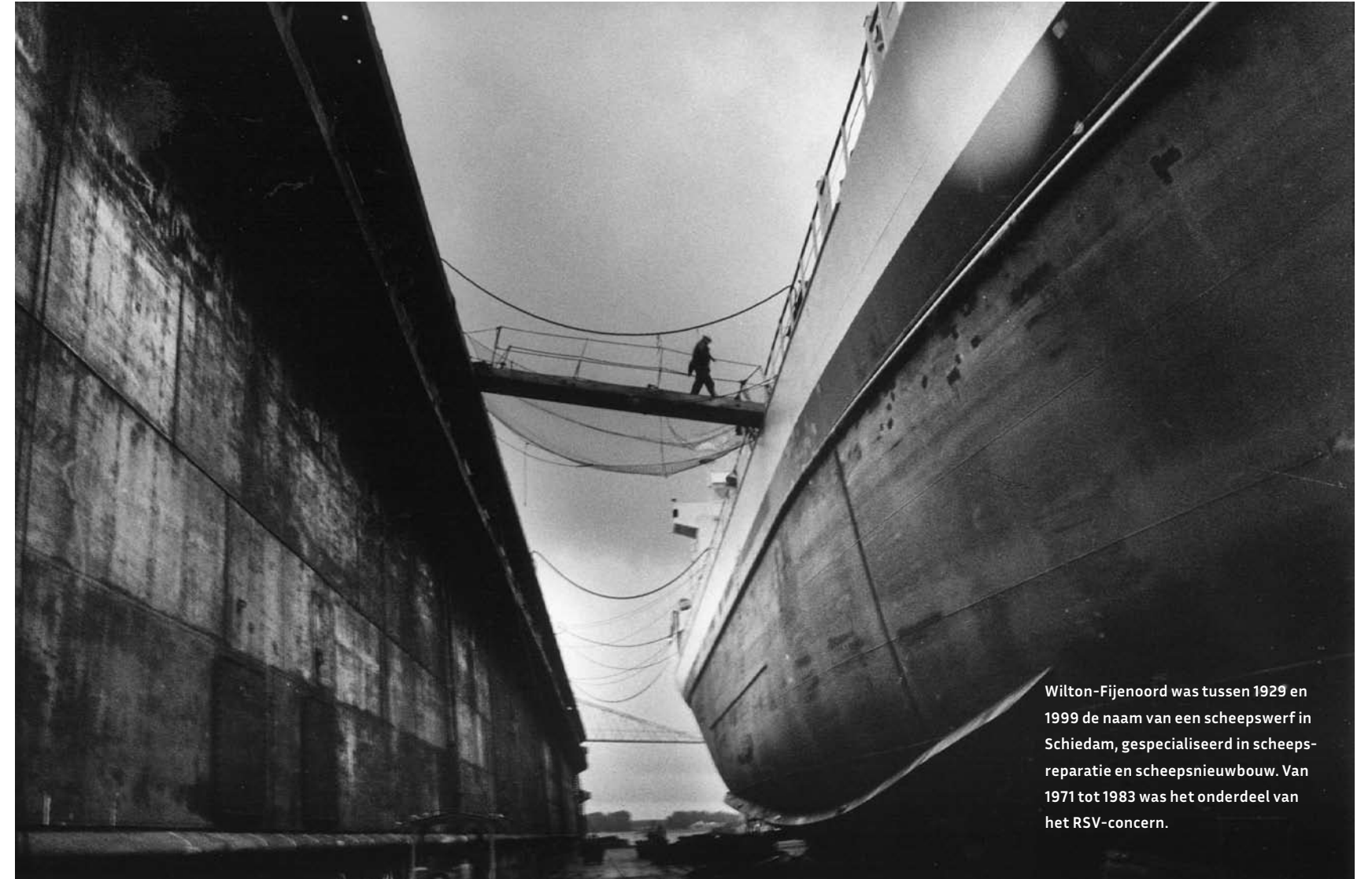
De overheidssteun beperkte zich niet tot individuele ondernemingen. Soms richtte de overheidshulp zich op hele sectoren, denk bijvoorbeeld aan de land- en tuinbouwpolitiek. Of op regio's. Zo ging de sanering van de mijnindustrie in Limburg gepaard met een omvangrijk pakket aan publieke investeringen in de transformatie van de Staatsmijnen tot het chemieconcern DSM, het aantrekken van nieuwe bedrijvigheid (Nedcar; in 1967 begonnen als gloednieuwe fabriek van DAF voor de productie van personen-auto's), publieke dienstverleners (Centraal Bureau voor de Statistiek; in 1974 namen de eerste pioniers van de CBS-vestiging in Heerlen hun intrek in het voormalig directiegebouw van de Oranje Nassamijn I), kennisinstellingen (Universiteit Maastricht, Open Universiteit) en overheidsinstellingen. Zo verhuisde het Algemeen Burgerlijk Pensioenfonds (ABP, dat de pensioenen van ambtenaren regelde en destijds onder de verantwoordelijkheid viel van de minister van Binnenlandse Zaken) in 1969 van

Den Haag naar Heerlen. De steunoperaties waren doorgaans moeizame exercities, het succes was wisselend. Een van de meest in het oog springende mislukkingen was het RSV-debacle.

Het scheepsbouwbedrijf Rijn-Schelde-Verolme (RSV, in 1971 ontstaan) kreeg jarenlang financiële overheidssteun (de bedragen die genoemd worden lopen uiteen van 2,5 tot 3 miljard gulden) maar ging desondanks in 1983 failliet. Daags na het bankroet klonk al de roep om een parlementaire enquête. De Tweede Kamer had dit instrument voor parlementaire controle niet meer gebruikt sinds het einde van de 19de eeuw. Wat was er met al die overheidssteun gebeurd? En hoe was de controle door het parlement geweest?

Er kwam een zware parlementaire commissie onder leiding van CDA-politicus Cees van Dijk. Die was ruim anderhalf jaar bezig met het verzamelen van gegevens en het verhoren van de betrokkenen. De openbare verhoren gingen in maart 1984 van start. En weer ruim een half jaar later verscheen het eindrapport. Slecht management bij het bedrijf en kritiekloze, niet-gecontroleerde subsidiepolitiek had, in combinatie met externe factoren zoals het wegvallen van de markt voor grote schepen, tot de ondergang geleid van RSV, luidde de conclusie. De meeste kritiek kreeg VVD'er Gijs van Aardenne, die in 1980 als minister van Economische Zaken (kabinet-Van Agt I, 1977-1981) RSV de toezegging zou hebben gedaan verliezen op scheepsnieuwbouw aan te vullen en de Tweede Kamer daarover onvoldoende en onvolledig had ingelicht. Daarnaast kreeg hij het verwijt in 1979, buiten het kabinet om, RSV een blanco cheque te hebben gegeven door een steunverleningsoperatie geheel voor rekening van het Rijk te nemen. Desondanks mocht de bewindsman, die ten tijde van de enquête opnieuw minister van Economische Zaken (kabinet-Lubbers I, 1982-1986) was, aanblijven.

De enquête markeerde het einde van de Nederlandse staatssteun zoals die gestalte had gekregen in de industriepolitiek na de Tweede Wereldoorlog. In de jaren negentig verleende de overheid nog, opnieuw met wisselend succes, staatssteun aan grote, in moeilijkheden verkerende bedrijven als Fokker en DAF. Naar aanleiding daarvan werden de regels voor individuele steun strakgetrokken. De overheid besloot in principe geen individuele bedrijven meer te steunen, tenzij er sprake is van zeer uitzonderlijke omstandigheden. Die waren er aan het eind van het eerste decennium van de 21ste eeuw, toen de overheid zich gedwongen zag de bankensector overeind te houden – in het bijzonder ABN AMRO, ING, Aegon en SNS Reaal.



Wilton-Fijenoord was tussen 1929 en 1999 de naam van een scheepswerf in Schiedam, gespecialiseerd in scheeps-reparatie en scheepsnieuwbouw. Van 1971 tot 1983 was het onderdeel van het RSV-concern.



RSV-ENQUÊTE ALS TV-SHOW

De RSV-enquête markeert ook een ander tijdperk, maar dan het begin ervan: dat van de enorme invloed van de media. De enquête had dankzij de uitgebreide aandacht op de televisie een enorme impact. De parlementaire televisie-rubriek *Den Haag vandaag* maakte dagelijks een samenvatting. De blokken van het programma werden steeds langer. De kijker kreeg steeds meer te zien: de politici en de

managers werden publiekelijk ter verantwoording geroepen. EZ-topambtenaar en regerings-waarnemer Josef Molkenboer (op de foto links) groeide uit tot de verpersoonlijking van de industriepolitiek. 'De typische ouderwetse hoofdamtenaar, een *trait-d'union* tussen de topondernemers in Nederland en de top van het bestuur in Nederland', noemde Marcel van Dam, lid van de parlementaire commissie RSV-enquête, hem.

In een aflevering van *Andere tijden* haalt verslaggever Cees Sorgdrager herinneringen op. 'Het was dramatische televisie. Er traden karakters op, het ging over de industriepolitiek van de regering. De eerste keer dat Molkenboer verscheen viel zijn vulpotlood op de grond. Hij raapte het op en praatte ondertussen gewoon door, zo net boven de tafel uitkijkend. Volgens de mediatrainers van nu zou dat niet meer kunnen.'